

СУМНІ НАСЛІДКИ ВИБУХУ

Двадцятиріччя Чорнобильської катастрофи — дата, що змушує до усвідомлення помилок, які спричинили цю жахливу техногенну катастрофу.

Згадаємо про те, що приніс світу чорний квітень 86-го.

Вибух призвів до викиду близько 300 млн. Сі-радіонуклідів у довкілля з активної зони станції. Хмара радіації міццю не менше 50 млн. кюрі, вирвавшись із реактора, накрила не тільки густонаселені території України, Білорусі і Росії, але також республіки Прибалтики і країн Західної Європи (це приблизно 150,000 км²). У викидах містилося близько 3 % палива, що було в реакторі під час аварії, а також до 100 % інертних газів і 20—60 % легких радіонуклідів.

Вибух спричинив радіоактивне забруднення 53,4 тис. м² території України. 189 тис. га орних земель і 157 тис. га лісів стали непридатними для обробки через високий рівень радіоактивного забруднення. Лише прямі втрати, в тому числі вартість основних виробничих активів та оперативних фондів, а також інфраструктури та природних ресурсів, вилучених із використання, складають 10 млрд. доларів США.

В Україні понад 100 тис. людей пережили трагедію евакуації. На сьогодні понад мільйон осіб продовжують жити на забрудненій території. В 1991 Верховна Рада України затвердила Національну Конвенцію проживання населення на територіях України з підвищеними рівнями радіоактивного забруднення.

Території України були поділені на Зони залежно від рівня радіоактивного забруднення:

1. Зона відчуження: 30-км зона навкруги Чорнобильської атомної станції (2122 км²).

2. Зона безумовного (обов'язкового) відселення: рівень забруднення Cs-137 складає 15 Ci/км² та Pu — 0.1 Ci/км² (2003 км²).

3. Зона гарантованого добровільного відселення: рівень забруднення Cs-137 — 5 — 5 Ci/км², Sr-90 — 0.15 — 3 Ci/км², Pu — 0.01 — 0.1 Ci/км² (22619 км²).

4. Зона посиленого радіаційного контролю: рівень забруднення Cs-137 — 1 — 5 Ci/км², Sr-90 — 0.02 — 0.15 Ci/км², Pu — 0.005 — 0.01 Ci/км². (26710 км²).

За роки, що пройшли з моменту аварії, у всіх пострадянських країнах від отриманих доз і внаслідок опромінення померло близько 200 000 ліквідаторів і інших осіб. Загальний рівень захворюваності серед жертв опромінення вище середньостатистичного більш ніж удвічі, у тому числі: онкозахворювання — у 12 разів, нервово-психічні розлади — в 7, серцево-судинні — у 5 разів. Загроза згубного впливу радіонуклідів на генофонд постраждалих країн з роками не зменшується, а лише нарощується.

Тож не дамо загаснути нашій пам'яті, не дозволимо повторитися трагедії!

СТИГМАТИ ЛЮДСЬКОЇ ПАМ'ЯТІ

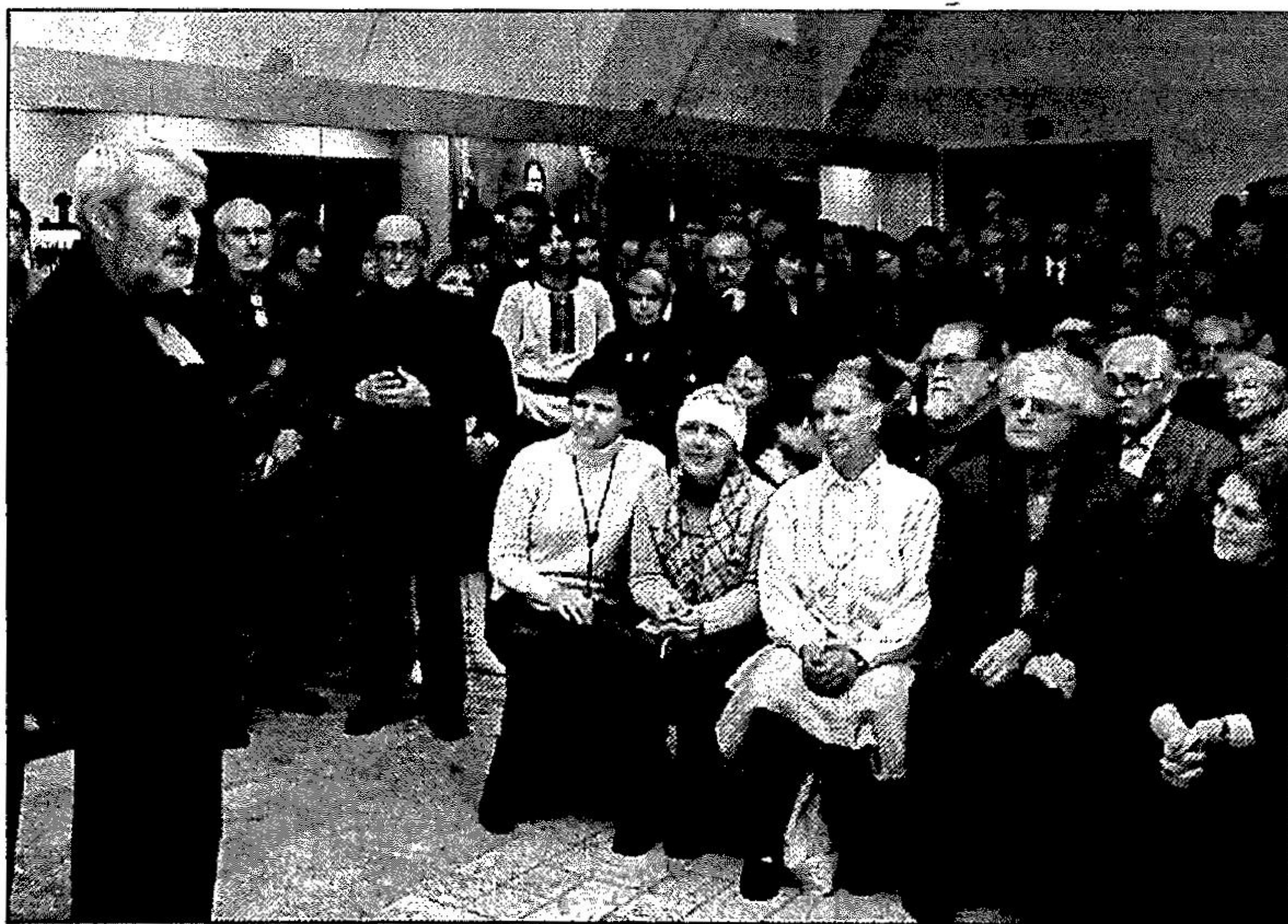
У Музеї Івана Гончара відкрилася фотовиставка "Чорнобиль+20"

26 квітня 1986 року, о другій годині ночі, 4-й блок ЧАЕС імені В. І. Леніна було зруйновано силою, яка дорівнює 30—40 тоннам тринітротолуолу. Останні дослідження стверджують, що катастрофа сталася через людський чинник — помилку оператора під час бездарно спланованого випробування. Графітовий вогонь розтопив ядерне паливо, випромінювання якого перевищило силу кількох бомб Хіросіми-Нагасакі. Пожежа тривала десять днів. За цей час з енергоблоку вивільнилося від 50 до 200 мільйонів кюрі радіації, майже 75 % якої розсіялося в європейській частині Радянського Союзу, сягнуло багатьох країн Європи, перенеслося вітром через океан. Радіоактивні речовини, які потрапили в ґрунт, забруднили понад 163100 кв. км України, Білорусі й Росії, де 1986 року проживало до 5 мільйонів людей. Довкола реактора було створено 30-кілометрову зону відчуження площею 4760 кв. км. До 1991 р. кількість знелюднених населених пунктів в Україні наближалася до двохсот. Понад 163 тисячі людей примусово залишили рідні домівки; тисячі мешканців із менш забруднених міст і сіл виїхали добровільно...

Немає жодної родини в зоні цього страшного радіаційного лиха, якої б не торкнулося й не "вдарило" воно. Наша родина втратила того страшного літа, що скаламутило все наше життя і виявило повною мірою небезпеку того нариву, що його на той час офіційно вважали "розвиненим соціалізмом", дачу й собаку. Я вже не кажу про підірване здоров'я. Гріх нарікати на дрібниці, коли по всій Україні діти помирають від лейкемії й раку щитовидної залози.

Одне лише слово "Чорнобиль" викликає співчуття й острах у гуманних людей планети. Усі розуміють, для скількох людей, із яким глибоким горем воно пов'язане, скільки ця аварія скалічила долі, зламала життя. "Чорнобиль" — це засторога щодо здоров'я нащадків і туга за звичним життям на планеті, ще вчора вільній від "мирного атома".

Ніколи не шезне з наших душ біль від зради високих урядовців і чиновників, які, побоюючись за можливе звільнення з посади, брехали народова, намагалися применшити або замовчати розміри аварії. Найбільшим абсурдом тієї епохи став першотравневий парад у зараженому місті, в якому брали участь діти. Урядовці й чиновники брехали народу, не забезпечували постраждалих найнеобхіднішими ліками, найпростішою інформацією. Але хтозна, чи вдалося б українцям вибороти свою незалежність у 91-му, якби націю, наш нарід, поволічому терплячий і покірливий, не вивела з себе ця наруга влади, розбивши шцент рештки людської довіри до радянського уряду.

На відкритті виставки "Чорнобиль+20" виступає Михайло Ілленко

До того ж, це лихо загальнолюдського масштабу пов'язане з культурними втратами: від прагматичних хат до зникнення давнього способу існування мешканців цього краю.

Проте сьогодні багато українців усе ще проживає на засмічених землях Полісся. Підраховано, що радіоактивність зменшиться до безпечного рівня десь через 300 років. Але в 30-кілометровій зоні час розпаду нуклідів вимірюється астрономічним показником: майже 250 000 років.

Величезних збитків зазнала культурна спадщина цього краю. Полісся серед інших районів України вважається найрайшнішим. Тут, як ніде, збереглася прадавня культура — народні звичаї, обряди й вірування. Дослідники називають Полісся "колыскою слов'ян". При переселенні поліщуків із облаштованих місць на інші землі було зруйновано систему наслідування культурної спадщини. Чорнобильський атом розірвав зв'язок між родинами, поколіннями, односельцями, між людиною і природою.

На початку 1990 років Україна, випереджаючи уряди інших держав, почала сприяти вченим у "культурному порятунку" Полісся. Було засновано Центр захисту культурної спадщини, й сотні науковців упродовж останніх десяти років проводять щорічні експедиції до забруднених територій і до поліщуків-переселенців, аби зібрати духовну і матеріальну культуру, донести її до нащадків засобами магнітофонного запису, фотографування і фільмування. Виставка "Чорнобиль+20: це наша земля — ми тут живемо", що відкрилася у київському

"Музеї Івана Гончара" і триватиме до 30 квітня — результат праці двох експедицій у 2004 році. В її експозиції близько двохсот документальних кольорових світлин і 14 короткометражних фільмів. На фотокартках зорані зморшками дідуся та бабусі, що продовжують хазяйнувати на забрудненій землі, рибалити, збирати гриби, і навіть робити ляльки й займатися іншими народними промислами.

Цей проект здійснено завдяки допомозі та фінансовій підтримці багатьох людей і організацій. Це Університет імені Роджера Вільямса, що у Брістолі, Род Айленд, США; Федеральний кредитовий

присвятила цьому горю багато поезій, які з повним правом вважаються найпотужнішими із написаних на цю тему.

Петро Гончар, директор музею, на відкритті виставки зазначив: "Трагедія пов'язана з тим, що було менше, ніж треба, цементу любові серед нас", і представив керівника проекту, Мирона Стахів, який народився і виріс не в Україні, проте саме любов до Батьківщини підштовхнула його на цей відчайдушний, з погляду тверезомислячої людини, крок — поїхати до Чорнобильської зони.

Під час промови Мирон Стахів зазначив, що проект готувався близько 6 років, і перша його мета — створення документального фільму про врятування художньої культури Полісся. Сам Мирон приїхав до Києва ще 1989 року і познайомився з багатьма науковцями, які брали участь в експедиціях у Чорнобильську зону: істориками архітектури, етнографії. Усе це дуже зацікавило його, і він зрозумів, що весь світ має знати про титанічну працю, яку проводять українські науковці вже стільки років. Має за мету повідомити світові про цю працю. І, на жаль, як зазначив він, це, мабуть, не остання радіаційна аварія, яка трапиться в світі. Мирон дійшов переконання, що решта світу має розуміти, перед якою небезпекою опинилося людство. Познайомився з Сергієм Марченком, що знімав фільм про зону, знайшов кошти в діаспорі, університетах, благодійних і наукових установах, і вирушив у власні експедиції до Полісся...

Структура виставки відповідає змісту цих поїздок. Одна частина представляє зимові, мертві села, а друга — літні, ще не відселені. Стахів повідомив, що точна копія цієї виставки відкрилася також у Нью-Йорку, в Українському музеї, а потім поїде до Лондона, до Торонто тощо. Мирон Стахів вважає, що культура Полісся не вмерла, і в тих старих людей, що представляють її, є ще повні знання тієї культури, тому й треба від них якнайбільше назбирати і передати молодшим поколінням. І підкреслив, що хоча 200 000 осіб і вивезли після аварії, близько мільйона людей ще живе на забруднених територіях Полісся. Переважно це літні люди, які добре пам'ятають і фольклор, і народні звичаї. Молодші ж покоління виїхали. І тепер основною метою всіх цих робіт є поновлення ланцюга передачі споконвічних знань, повернення їх до молодого покоління. Тому наразі вже йдеться про створення великої навчальної програми, присвяченої вивченню цієї етнічної культури.

Засвідчили свою увагу до виставки й Марта Тухачевська-Хом'як, директор програми Фулбрайта, і Алекс Кузьма з Фонду допомоги дітям Чорнобіля.

Експозиція представила глядачам такі сповнені життям обличчя, такі мальовничі митця! Та біль від того, що вони тепер усі називаються "зона", не став меншим. Певно, в пам'яті людській є рани, які загоюватися не повинні, бо інакше виникатимуть нові, страшніші, і вже для всього людства смертельні.

Відвідувачі знайомляться з експозицією

кооператив Самопоміч із Нової Англії та його ж відділення у Нью-Йорку; Програма Фулбрайта в Україні, Інститут народознавства НАНУ Львова, Центр захисту культурної спадщини України МНСУ, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. Організація "Родовід", друкарська фірма "Оранта", інші установи і меценати. Наприклад, грант надали на ці роботи в посольстві США, багато власних коштів пожертвувала Елізабет Дюпонт Квін. Керівником проекту став Мирон Стахів (США), а головним автором фотографій Сергій Марченко.

На відкритті в музеї Гончара виступали етнічні колективи "Коралі", гурт "Древо", що виконував пісні Полісся. Відомі митці, такі як Михайло Ілленко, висловили свої зауваження з приводу досліджень цього етносу. Була присутня на відкритті і класик української літератури Ліна Костенко, "чорнобильська берегиня", що й сама неодноразово відвідувала Чорнобиль, опікуючись врятуванням поліської культури та долею "самоселів", і

Етнічний гурт "Древо"